

ρίζομεν, ὅπως ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν τί εἶναι ὕλη καὶ ἐνέργεια. Ἐκεῖνο ποῦ διὰ τῆς διαισθήσεως κατορθώνομεν νὰ ἀνιχνεύσωμεν εἶναι ὁ νόμος τῆς ἀντιθέσεως, ποῦ βρίσκεται πάντα κρυμμένος εἰς τὸ βάθος, εἰς τὸν πυρῆνα ὄλων τῶν λέξεων, ἢ θετικο - ἀρνητικὴ ἀντίφασις τοῦ ὄργάνου τῆς γνώσεως.

Πῶς θὰ βεβαιωθοῦμε ἐὰν ἡ αἰτιότης, ὅπως ἐξαγγέλλει ὁ Hume, ταυτίζεται μὲ τὴν χρονικὴν διαδοχὴν, ἐὰν προκαταβολικῶς δὲν συμφωνήσουμε ὅλοι ἐπάνω στὴν ἀκριβῆ σημασιολογίαν τῶν διαφόρων λέξεων; Ἄλλ' αἱ λέξεις δὲν εἶναι παρὰ σύμβολα ἀπεικονίζοντα πιστῶς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῆς ἀντιφατικῆς μας φύσεως — τὴν ἀντιφατικὴν ὑφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ πάλιν ἐδῶ ὅτι γνωστικὸν ὄργανον δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὰς δύο ἀμοιβαίως ἀντιφατικὰς ἐννοίας, τῆς αἰτιότητος καὶ τοῦ αὐτεξουσίου, χωρὶς τὰς ἐννοίας ὑποκειμένου - ἀντικειμένου, χωρὶς τὸ θετικὸν καὶ τὸ ἀρνητικὸν ἠνωμένα.

Ὁ μόνος ἴσως ὑπάρχων τρόπος καθορισμοῦ τῆς σημασίας ἢ τοῦ ὅρισμοῦ ἐνὸς οἴουδήποτε φιλοσοφικοῦ ὄρου ἢ μιᾶς οἴασδήποτε λέξεως εἶναι ἡ ἀναγωγή της εἰς τὴν «ἀντιφατικὴ κλίμακα».

Ἄτυχῶς ἡ ταξινομήσις τῶν λέξεων εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας δὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ὑποχρεωτικὴ δι' ὅλους, ἀλλ' ἀπλῶς ζήτημα ἰδικῆς μας εὐαρεσκείας καὶ προτιμήσεως, τὸ πολὺ ζήτημα σιωπηρᾶς συμφωνίας, κατὰ συνθήκην. Οὕτω ἡ σημασία μιᾶς λέξεως δύναται νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν σημασίαν μιᾶς οἴασδήποτε ἄλλης, ἐφ' ὅσον τυχὸν καὶ αἱ δύο αὐταὶ λέξεις θὰ ἐταξινομοῦντο εἰς τὴν ἰδίαν βαθμίδα.

Δοθέντος ὅμως ὅτι κάθε λέξις ἔχει μικτὸν θετικο - ἀρνητικὸν πυρῆνα καὶ ὅτι φυσικὴ ὀροθετικὴ γραμμὴ δὲν ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ θετικοῦ καὶ τοῦ ἀρνητικοῦ ποσοστοῦ, ἡ ἀναλογικὴ σύνθεσις τῶν δύο ἡμίσεων εἶναι καθαρῶς ζήτημα προσωπικῆς μας εὐαρεσκείας ἢ ὠφελιμότητος ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν ἔννοιαν.

Οὕτω, ἐὰν ἡ λέξις χρόνος ἐτοποθετεῖτο τυχὸν ὑπὸ τινος εἰς τὴν τριακοστὴν λ.χ. βαθμίδα καὶ προσεδένετο μὲ μίαν θετικο - ἀρνητικὴν ἀναλογίαν 30 μὲ 70 οἴο, εἶναι δυνατόν ἡ λέξις αὕτη νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν σημασίαν μιᾶς οἴασδήποτε ἄλλης, ὅπως λ.χ. εἶναι ἡ λέξις αἰτιότης, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ δευτέρα αὕτη θὰ ἐλαμβάνετο μὲ τὴν ἰδίαν θετικο - ἀρνητικὴν ἀναλογίαν.

Εἶναι ἐντεῦθεν ἀπαραίτητον ἐπὶ μιᾶς οἴασδήποτε ὑπαρχούσης διαφωνίας νὰ ἐξετάζωμεν τὰς θετικο - ἀρνητικὰς ἀναλογίας τῶν ὑπὸ κρίσιν λέξεων. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τὰ πάντα καὶ ἀποδεικνύονται καὶ δὲν ἀποδεικνύονται.

Ὅλαι αἱ λέξεις εἶναι μικταὶ θετικο - ἀρνητικαί, τὰ δύο δὲ

πρωτογενῆ στοιχεῖα, ποὺ ἐκφράζονται μὲ τὰ σήμβολα + καὶ —, εἶναι ἀλληλένδετα, ἀφοῦ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ εἶναι καὶ ἀρνησις τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ συνεξάρτημα αὐτοῦ. Μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ θετικοῦ προϋποτίθεται ἡ ἔννοια τοῦ ἀρνητικοῦ καὶ μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρνητικοῦ ἐμπεριέχεται ἡ ἔννοια τοῦ θετικοῦ. Ἡ σύγχυσις δὲ ἀκριβῶς αὐτῆ τῶν δύο πρωτογενῶν ἐννοιῶν, ποὺ εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀλληλοεξαρτήσεως αὐτῶν, εἶναι τὸ ἀδύνατον σημεῖον τοῦ ὅλου γνωσιολογικοῦ προβλήματος.

Ὁ διαχωρισμὸς τῶν δύο οὕτως εἰπεῖν καθαρῶν στοιχείων ἢ ἡμίσεων τοῦ γνωσιολογικοῦ πυρῆνος, ἔστω καὶ στιγμιαίως, εἶναι εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν ἐκφράσεων καὶ τῶν λέξεων λίαν δυσχερὴς ἢ ἀδύνατος. Μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ ἐγώ, περιέχονται σχεδὸν πάντοτε προσμίξεις ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ μὴ ἐγώ ἢ καὶ ἀντιθέτως.

Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ὅλαι αἱ λέξεις ἢ σχεδὸν ὅλαι εἶναι ἢ δύνανται νὰ εἶναι μιχταί, ἢ δὲ ποσοστιαία των σύνθεσις δὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων δεδομένη, ἀλλ' ἀκλῶς ζήτημα ἰδικῆς μας τοποθετήσεως.

Οὕτω ἡ ἀπόπειρα τοῦ Hume νὰ ἀρνηθῆ ὀλοσχερῶς τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος, ἐὰν ἡ ἀποψις αὐτῆ δὲν ἀποτελῆ παρερμηνείαν τῆς φιλοσοφίας του, ὑπῆρξεν ἀνεδαφικὴ κατὰ τοῦτο, ὅτι εἶναι ἀνθρώπινως ἀδύνατον νὰ παραμείνη τις περισσότερον ἀπὸ μίαν στιγμὴν ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τοῦ ἑνὸς σκέλους, τοῦ θετικοῦ ἢ τοῦ ἀρνητικοῦ.

Ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι ἡ ἀπόπειρα αὐτῆ τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ γίνεται ἀδιαλείπτως ἀπὸ ὅλους ἡμᾶς χιλιάκις ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν, ἀσυναίσθητως. Διότι ὅλοι ἡμεῖς, ἐνῶ ἀναγνωρίζομεν παντοῦ αἰτίας, μετὰ μίαν στιγμὴν τὰς ἀρνούμεθα διὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου πλήθους τῶν ἐνεργητικῶν μας ἐκδηλώσεων, αἴτινες, ὡς τοῦτο εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἐκτενῶς ἀνεπτύχθη, διεομηνεύουν μίαν δημιουργικὴν ἰκανότητα, μίαν αὐτόβουλον δρασίαν καιαρρίπτουσαν τὴν κυριαρχίαν τῶν προϋπαρχόντων αἰτίων.

Εἰς ὅλας τὰς συνήθεις ἐκφράσεις μας δὲν κάνουμε ἄλλο τι, παρὰ διαδοχικῶς νὰ δεχόμεθα καὶ νὰ ἀρνούμεθα καὶ πάλιν νὰ δεχόμεθα καὶ ἐκ νέου πάλιν νὰ ἀρνούμεθα τὴν ἴδιαν αὐτὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος εἰς μίαν ἀτελείωτον ἐναλλαγὴν.

Ὅταν π.χ. προβαίνωμεν εἰς συστάσεις πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν μας. διὰ νὰ προλάβωμεν εἰς τὸ μέλλον τὴν ἐπανάληψιν ἑνὸς οἴου-δήποτε λάθους, ὅταν δογιζώμεθα διὰ τοῦτο καὶ ἐκτρεπώμεθα εἰς ὕβρεις ἢ ἐπιτιμήσεις, ἐξυπακούεται ὅτι δεχόμεθα πῶς τὸ γενόμενον λάθος, μιὰ γενομένη οἰαδήποτε φθορὰ (ἢ θραῦσις π.χ. ἐνὸς ὑαλίνου σκεύους) δὲν ἦτο προκαθορισμένη μοιραίως καὶ ἀναποφεύκτως ὑπὸ τὸ κράτος ἑνὸς ἀτέγκτου ντετερμινισμοῦ, ἀλλ' ὅτι, ἀντιθέτως, ἡδύνατο νὰ προληφθῆ διὰ περισσοτέρας προσοχῆς.

Τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς αὐτήν, ποὺ προβαίνομεν εἰς συστάσεις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν ἀγνοίᾳ μας, ἀρνούμεθα τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος καὶ ἀποδεχόμεθα τὴν ἀντίθετον ἀρχὴν τοῦ ἀπροσδιορίστου.

Ἐναλλασσόμεθα οὕτω ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μεταξὺ τῆς μιᾶς ἔννοιᾶς καὶ τῆς ἄλλης δέσμιαι τῆς ἀντιφάσεως. Ἄλλο πρᾶγμα ὅμως συνεχῆς ἐναλλαγὴ καὶ ἄλλο ὀριστικὴ ἀποκῆρυξις.

Οἰαδήποτε ἀπόπειρα πρὸς ὀλοσχερῆ ἀρνησιν τῆς αἰτιότητος εἶναι ἀνεδαφικὴ κατὰ τοῦτο — ὅτι ἡ αἰτιότης, ἐφ' ὅσον εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀντικειμένου, εἶναι ἐξάρτημα ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τοῦ νοοῦντος ὑποκειμένου. Μὲ ἄλλας λέξεις, δὲν ὑφίσταται νοοῦν ὑποκείμενον χωρὶς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀντικειμένου, χωρὶς τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος.

Ἐκ τῆς ἔννοιᾶς, λοιπόν, τοῦ ὑποκειμένου εἶναι ἐξηρημένη ἡ ἔννοια τοῦ ἀντικειμένου, ποὺ ταυτίζεται μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος κατ' ὁμοίως ἡ ἔννοια τῆς αἰτιότητος δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον.

Παρὰ τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν δύο αὐτῶν ἀντιφατικῶν ἔννοιῶν, ἡ οὐσία εἶναι στὸ βάθος πάντοτε διαρκική. Ἄλλ' ὅπως ὅλαι σχεδὸν αἱ λέξεις καὶ ἡ λέξις αἰτιότητος χρησιμοποιεῖται, ἐπαναλαμβάνομεν, ἄλλοτε ὡς μικτὴ καὶ ἄλλοτε ὡς ἀμιγῆς. Ἄλλοτε ὡς ἀναγκαιότης, καθαρὸ σὺν καὶ ἄλλοτε ὡς ἀναγκαιότης συνυφασμένη μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου σὺν καὶ πλὴν μαζί.

Ἡ γνώμη τοῦ Hume, καθ' ἣν δῆθεν οἱ ἄνθρωποι παρασύρονται καὶ συγχέουν τὴν ἀπλῆν διαδοχὴν, τὴν χρονικὴν συνακολουθίαν μετὰ τῆς ἔννοιᾶς τῆς αἰτιότητος, καὶ ἔχει καὶ δὲν ἔχει νόημα. Ἐὰν χρόνος εἶναι κίνησις, ἀλλαγὴ θέσεως καὶ μεταβολὴ καταστάσεως, οἰαδήποτε ἀλλαγὴ θέσεως ἢ μεταβολὴ καταστάσεως προϋποθέτουν τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος.

Δὲν νοεῖται, λοιπόν, χρόνος χωρὶς αἰτιότητα. Ὅπου ὑπάρχει χρόνος συνυπάρχει ἡ ἔννοια τῆς αἰτιότητος καὶ ὅπου ὑπάρχει αἰτιότης ἐξυπακούεται εἰς τὸ βάθος ἡ ἔννοια τῆς ἀναγκαιότητος.

Ἐάν, λοιπόν, δύο διάφοροι λέξεις, ὅπως π.χ. αἱ λέξεις χρόνος καὶ αἰτιότης τοποθετηθοῦν νοερώς εἰς τὴν ἰδίαν βαθμίδα καὶ ληφθοῦν οὕτω μὲ τὴν ἰδίαν θετικο - ἀρνητικὴν ἀναλογίαν, ἐξομοιώνονται ἀπὸ ἀπόψεως σημασίας. Ἐπίσης ἡ αἰτιότης ταυτίζεται μὲ τὴν ἀναγκαιότητα, ὅταν, ὅπως συνήθως γίνεται, ταξινομηθοῦν ἀμφοτέραι εἰς τὴν πρώτην βαθμίδα, ὅπου τὸ καθαρὸ +.

Ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ὁ Hume ὑποστηρίζει ὅτι «τόσον ἡ ἀφελὴς παρατήρησις ὅσον καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς φύσεως δὲν ἱκανοποιοῦνται μὲ τὴν ἀπλῆν διαπίστωσιν καὶ καταγραφὴν τῆς ὁμοιομόρφου ἐπαναλήψεως ἐνὸς φαινομένου κατὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ζητοῦσι καὶ τὴν ἐξήγησιν τῆς ὁμοιομορφίας καὶ καταλήγουν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὑπάρξεως σχέσεων αὐστηρᾶς ἀναγκαιότητος», ἐκεῖ δηλ. ὅπου δὲν ὑφίσταται παρὰ ἀπλῆ διαδοχὴ.

Εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ διαφωνίαι δὲν εἶναι παρὰ ζήτημα διαφορετικῆς συνθέσεως τῶν δύο πρωτογενῶν στοιχείων, τοῦ θετικοῦ καὶ τοῦ ἀρνητικοῦ.

« Ἐνας μεγάλος ἀριθμὸς ὁμοειδῶν περιπτώσεων, ἐπιλέγει, ὅπως π. γ. ἡ προαιώνιος διαδοχὴ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἢ χειμῶνος θέρους, κατορθώνει νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἰδέαν μιᾶς ἀναγκαίας συναφείας, μιᾶς ὑποκρυπτομένης ἀναποφεύκτου ἀναγκαιότητος ». Κατὰ τὸν Hume, ἡ ἀνθρώπινη σκέψις παρασύρεται δῆθεν ἀπὸ τὴν ὁμοιόμορφον ἐπανάληψιν ἑνὸς φαινομένου καὶ δέχεται ὅτι ὀπισθεν τῆς ὁμοιομόρφου ἐπαναλήψεως κρύπτεται κάποια ἀναγκαία συνάφεια, κρύπτεται ὁ νόμος τῆς ἀνάγκης, ὁ ἴδιος νόμος ποὺ διέπει τὰς λεγομένας λογικῶς ἀναγκαίας ἀληθείας, τὸ $2+2=4$. Καὶ προσθέτει : « ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς ἐμπειρικοὺς φυσικοὺς νόμους εἶναι δημιούργημα τοῦ ἀνθρώπινου λογικοῦ, συλλογισμὸς προερχόμενος ἐκ τῆς ὁμοιομόρφου ἐπαναλήψεως ἑνὸς φαινομένου εἰς τὴν διαδρομὴν τοῦ χρόνου καὶ προϋποθέτων τὸ στοιχεῖον τῆς ἀναγκαιότητος, ἧτις ἀναγκαιότης, κατὰ τὸν Hume, δὲν ὑφίσταται ἐν τῇ πραγματικότητι »¹.

Οὕτω ὁ Hume καταβάλλει διὰ τῆς διαλεκτικῆς ὁδοῦ μίαν ἀτυχῆ προσπάθειαν νὰ ἀρνηθῇ ὀλοσχερῶς τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο συνθετικὰ στοιχεῖα τοῦ γνωσιολογικοῦ πυρῆνος (τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος) πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶναι ἀνθρώπινως δυνατόν, διότι προϋποτίθεται ὑπ' αὐτῆς τῆς διαλεκτικῆς, ποὺ κατὰ βᾶθος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ λογικὴ ἀναγκαιότητος θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ.

Παρὰ τὴν γνώμην αὐτὴν τοῦ Hume, καὶ ὅταν ἀκόμη συμβῇ ἡ ὁμοιομορφὸς ἐπανάληψις ἑνὸς φαινομένου νὰ μᾶς παρουσιάσῃ μίαν ἐξαίρεσιν, ἔχομεν τὴν ἀκατανίκητον κλίσιν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἰσχύει πάντοτε ὁ νόμος τῆς ἀνάγκης καὶ ὅτι κάποιο ἄλλο πρόσθετον αἷτιον διετόραξε τὴν ὁμοιομορφίαν. Ἀλλὰ προσθέτει : « ὅσάκις κάμνομεν λόγον περὶ ἀναγκαίας συναφείας ἀντικειμένων, δὲν ἐννοοῦμεν εἰμὴ τὴν διανοητικὴν συνάφειαν ἐκ τῆς ὁποίας γεννῶνται αἱ ἐπαγωγαὶ καὶ διὰ τῆς ὁποίας τὰ ἀντικείμενα δανείζονται ἀποδείξεις τῆς ὑπάρξεώς των ».

Θὰ ἠδυνάμεθα ὅμως νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὅσάκις ἀρνούμεθα αὐτὴν τὴν ἀναγκαίαν συνάφειαν, ὅσάκις πειρώμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος, δὲν ἐννοοῦμεν ὁμοίως ἄλλο τι, παρὰ μίαν διανοητικὴν ἀρνήσιν. Καὶ τὰ δύο, καὶ ἡ ἐννοια τῆς ἀναγκαιότητος καὶ ἡ ἀρνήσις αὐτῆς, εἶναι ἐξ ἴσου διανοητικαὶ συνυφασμένα μετὰ τὴν φύσιν τοῦ γνωστικοῦ μας ὄργάνου.

« Ὁπόσῃν διάψευσιν τῶν ἐλπίδων μας, συνεχίζει, πρέ-

1. Γ. Ν. Παλαιολόγου, « Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρευνῇ » (ἐκδοσις δευτέρα).

πει νὰ αἰσθανώμεθα, ὅταν ἀνακαλύπτωμεν ὅτι ἡ λεγομένη αἰτιώδης συνάφεια, ὁ δεσμός οὗτος τῆς ἀναγκαστικῆς συναφείας, ἐδρεύει καθαρῶς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, ὅτι δὲν εἶναι τίποτε περισσότερον παρὰ ὁ προσδιορισμός τοῦ πνεύματος, ὅστις ἀποκτᾶται διὰ τῆς συνηθείας»¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄρνησις αὐτοῦ τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀναγκαστικῆς συναφείας, τὴν ὁποίαν πειρᾶται ὁ Hume, ἐδρεύει ὁμοίως ἐν ἡμῖν καὶ εἶναι ἡ ἄρνησις αὐτὴ τὸ ἕτερον ἀπὸ τὰ δύο συστατικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ.

Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Hume νὰ ἀρνηθῆ καθ' ὁλοκληρίαν τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος εἶναι μία τρόπον τινὰ ὑπέρβασις τοῦ φυσικοῦ γεγονότος, πού ἐπαναλαμβάνεται ἀσυνεισθήτως ἐφ' ὅλων ἡμῶν χιλιάκις καθ' ἑκάστην.

Αὐτὸς ὁ μυστηριώδης νοῦς μας δὲν ἔμπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τίποτε χωρὶς τὴν ἀρνητικὴν του ὄψιν. Ἡ νόησίς μας, ὅλη ἡ ζωὴ μας, αὐτὸ πού ἐννοοῦμε, ὅταν λέμε πιστεύω - καταλαβαίνω ἢ γνωρίζω, εἶναι ἓνας συγκεκρισμός τοῦ σὺν καὶ τοῦ πλὴν, ἓνας συγκεκρισμός θέσεως καὶ ἀρνήσεως τῆς θέσεως.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Hume ἀπομακρυνομένη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος πλησιάζει, χρησιμοποιοῦσα τὴν ἰδίαν ὁδὸν τῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος, προϋποθέτουσα δηλ. οὐτὴν τὴν ἰδίαν ἀρχὴν τῆς αἰτιώδους λογικῆς ἀναγκαιότητος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀποβλέπει νὰ ἀπομακρυνθῆ, καὶ τῆς ὁποίας τὸ κῆρος ἐπιζητεῖ νὰ καταρρίψῃ, ἡ φιλοσοφία του αὐτὴ πλησιάζει πρὸς τὸ ἄλλο ἄκρον ἔνθα ἡ ἀρνητικὴ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ λαμβάνει οὕτω τὴν θέσιν τῆς μεταξὺ τῶν ἰδεαλιστικῶν συστημάτων.

Ἄλλ' οὔτε ὁ Μπέρκλεϋ (Berkeley) (1685 - 1753) μὲ τὸν σχεδὸν ἄκρατον ἰδεαλισμὸν του οὔτε ὁ David Hume (1711 1776) μὲ τὴν ἀρνησικυρίαν του ἔναντι τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος ἐδυνήθησαν νὰ ἀνακόψουν τὸ ὀγκούμενον ρεῦμα τῆς αἰτιοκρατίας.

Κατὰ τὸν 18ον καὶ περισσότερον τοῦ 19ον αἰῶνα οἱ Φυσικὲς ἐπιστῆμες ἀναζητοῦν μίαν ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου μὲ μηχανικοὺς ὅρους, μίαν ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου ἐπάνω στὴν ἀρχὴ τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος.

Ἀκόμη καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ καὶ ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ψυχολογίας ἐδοκίμασαν νὰ τὰ συμπεριλάβουν μέσα σ' αὐτὸ τὸ γενικὸ σχέδιον.

Ἐναντι τῆς θεωρίας τοῦ Βιταλισμοῦ προέβαλε ἡ Μηχανικὴ

1. Γ. Ν. Παλαιολόγου, «Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρεῦνῃ» (ἔκδοσις δευτέρα).

στική αντίληψις καὶ ἔναντι τῆς Νοολογικῆς ἢ Φυσιοκρατικῆς Ψυχολογίας.

Ἄλλ' αἱ ὑλιστικομηχανικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ 19ου αἰῶνος ἤτοφύσει ἀδύνατον μὲ μόνην ἀφετηρίαν τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος νὰ δώσουν ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ ὑψιστα προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητος.

Διὰ μίαν ἀκόμη φασὸν πιστοποιεῖται ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος ἴσταται ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν ἄλλην ἀντιφατικὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτεξουσίου.

Περὶ τὰ τέλη τῆς 19ης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἀρχίζει ἀναφαινομένη ἰσχυρὰ ἀντίδρασις, τὸ τελευταῖον παλιρροιακὸν κῆμα, ἀντιφυσιοκρατικὸν καὶ ἀντιυλιστικόν, ἐνισχυθὲν ἐπὶ μᾶλλον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μὲ πρωτοπόρους τινὰς ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων ἐρευνητῶν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Τὸ ἀντιυλιστικὸν αὐτὸ ρεῦμα ἀπομακρύνει τὴν ἀνθρώπινη γνῶσι ἀπὸ τὸ ἕνα ἄκρον, ὅπου ὑπερτερεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, καὶ τὴν πλησιάζει πρὸς μίαν μέσην διαβάθμισιν μὲ μείζονα συμμετοχὴν τῆς βουλευσιαρχικῆς ἐννοίας.

Τὰ τελευταῖα μάλιστα 25 ἔτη τὸ παλιρροιακὸν αὐτὸ κῆμα ὅλον ἐν ὄγκῳ ἔχει παρασύρει ὄχι μόνον ὅλα τὰ φυσικά, ἀλλὰ καὶ τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα.

Αἱ ἀντίθετοι ψυχολογικαὶ κατευθύνσεις καὶ ἐν γένει ἡ ὑπάρχουσα κρίσις εἰς τὴν ἐρευναν τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων προέρχονται ἀπὸ τὴν διάφορον θέσιν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἐρευνητῆς θὰ λάβῃ ἀναφορικῶς μὲ τὴν «κλίμακα», ἐντασσόμενος, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου σκέλους πάντοτε ὅμως εἰς μίαν κάποιαν μικτὴν βαθμίδα, ἀφοῦ ὅλαι αἱ βαθμίδες «τῆς κλίμακος» εἶναι μικταὶ καὶ δὲν διαφέρουν παρὰ ὡς πρὸς τὴν ποσοστιαίαν σύνθεσιν.

Οὕτω καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ψυχολογίας ἐπιζητεῖται, ἀφ' ἐνὸς ἢ κατὰ λόγον αἰτίου ἀποτελέσματος ἐξήγησις τῶν ἀτομικῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων κατὰ τὸν τρόπον ἐρεύνης τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν (αἰτιοκρατικὴ μέθοδος), ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὑπάρχει πάντοτε μία τάσις νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ ἰδιότυπος φύσις τοῦ λεγομένου ψυχικοῦ παράγοντος, τῆς ἰδιοτυπίας, συνισταμένης εἰς τὴν ἀναγνώρισιν δημιουργικῆς ἐλευθερίας (ἐλευθέρᾳ πολιτιστικῆς δημιουργία), ἣτις καθ' ἑαυτὴν ἄγει εἰς τὴν ἄρσιν τῆς αἰτιοκρατικῆς ἀντιλήψεως.

Ὅταν ἡ ψυχολογία υἱοθετῇ τὰς μεθόδους τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν (Φυσιολογικὴ ἢ Φυσιοκρατικὴ ψυχολογία), ὅλα τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα τείνουν νὰ ἐρμηνευθοῦν μὲ προεξάρχουσαν τὴν οὕτω εἰπεῖν θετικιστικὴν λογικὴν τοῦ αἰτίου, ἀποτελέσματος.

Ἄλλοτε ὅμως ἐπιζητεῖται, ἀντιθέτως, ἡ σύλληψις καὶ ἐρμηνεία τῶν ψυχολογικῶν ἐκδηλώσεων περισσότερον διὰ τῆς ὁδοῦ

τῆς θετικῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος ἀλλ' ἐν συναρτήσει πρὸς μίαν ποσοστιαίαν συμμετοχὴν τῆς ἐννοίας τοῦ αὐτεξουσίου κατὰ πολὺ ὑπερτέραν, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς λεγομένης ἐλευθέρας πολιτιστικῆς δημιουργίας, ἣτις δὲν εἶναι ἄλλο τι ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως (Πνευματοκρατικὴ ἢ Νοολογικὴ Ψυχολογία). Συνάρτησις τῆς ἐννοίας τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς ἀντιφατικῆς ἐννοίας τῆς μὴ αἰτιότητος (ἐλευθερίας).

Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ κρίσις εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν δὲν ἀποτελεῖ ἓνα παροδικὸν φαινόμενον, ἀλλὰ μόνιμον νοσηρὰν κατάστασιν ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὅλαι αἱ βαθμίδες τῆς γνωσιολογικῆς κλίμακος πλὴν ἴσως τῶν δύο ἀκραίων εἰς τὰς ὁποίας ὅμως ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατον νὰ σταθῇ περισσότερον ἀπὸ μίαν μόνην σειγμὴν, ὅτι ὅλαι λοιπὸν αἱ βαθμίδες εἶναι συναρτήσεις εἰς διάφορον ποσοστιαίαν ἀναλογία τῶν δύο πρωτογενῶν στοιχείων, τοῦ + καὶ —.

Εἰς τὸ ἓνα ἄκρον τῆς κλίμακος εὐρισκόμεθα, ὅταν ἀναγνωρίζωμεν γιὰ ἓνα ὁποιοδήποτε συμβάν τῆς ζωῆς μας ὅτι ἦτο πεπωμένον νὰ γίνῃ ἔτσι (αἰτιοκρατία-ντετερμινισμός). Ἄλλ' εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατον νὰ παραμείνωμεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἀκραίαν αὐτὴν σκοπιὰν καὶ πάραυτα ἐπανερχόμεθα εἰς μίαν ἄλλην μικτὴν διαβάθμισιν, προσυθέτοντες ὅτι θὰ φροντίσωμεν νὰ ἀποφύγωμεν εἰς τὸ μέλλον τὴν ἐπανάληψιν τοῦ σφάλματος ἢ τοῦ ἀτυχήματος (ἐλευθερία βουλήσεως).

Ἄλλὰ κατὰ ποῖον τρόπον θὰ φροντίσωμεν, εἰάν δὲν ὑπάρχῃ ἐλευθερία βουλήσεως; Καὶ ἐνῶ ὁμιλοῦμεν περὶ πεπωμένου, ὅτι ἦτο πεπωμένον νὰ γίνῃ ἔτσι, ὁμιλοῦμεν συγχρόνως καὶ περὶ σφαλμάτων.

Πῶς νὰ δώσωμεν θέσιν καὶ εἰς τὰ δύο αὐτά;

Δεχόμενοι σφάλματα εἶναι τὸ ἴδιον σὰν νὰ ἀναγνωρίζουμε ὅτι εἴχαμε τὴ δυνατότητα νὰ τὰ ἀποφύγωμεν καὶ νὰ στρέψωμεν ἄλλοῦ τὴν ροὴν τῶν πραγμάτων. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ τελευταῖον δὲν εἶναι παρὰ ἄρνησις τῆς καθολικῆς αἰτιότητος, τῆς ἐννοίας τοῦ πεπωμένου, πού εἴχαμε μόλις πρὸ ὀλίγου ἀποδεχθῆναι.

Ἐάν ὑπὸ πολλῶν διακεκριμένων ἐρευνητῶν «ἐπιζητεῖται σήμερον ἢ ἐπὶ νέων βάσεων θεμελίωσις τῆς ψυχολογίας κατὰ τρόπον ἱκανοποιούντα τὰς συγχρόνους πνευματικὰς τάσεις, αἵτινες καὶ ἐμφανίζουσι σαφῆ ἀπόκλισιν ἀπὸ τῶν τάσεων, αἵτινες ἴσχυσαν κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα, καθ' ἣν ἐποχὴν προωθεῖτο ἡ αἰτιοκρατία πρὸς ἐρμηνείαν καὶ τῶν ψυχικῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπεδιώκετο ὅπως καὶ αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι θεμελιωθῶσιν ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς κλασσικῆς Φυσικῆς, ἵνα οὕτω ἀποβῶσιν αὐταὶ ἀξίαι τοῦ ὄνοματος τῆς Ἐπιστήμης καὶ ἂν πολλοὶ ἐλπίζουσι ὅτι τελικῶς θέλει ἐπικρατήσῃ ἡ λεγομένη ἀντίληψις τοῦ ὄρθου (!)» κτλ. κτλ.

ὄλοι αὐτοὶ οἱ διακεκριμένοι ἔρευνηταὶ δὲν πρόκειται νὰ ἐπιτύχουν τίποτε ἄλλο παρὰ μίαν ἀπλῆν μετάθεσιν εἰς κάποιαν ἄλλην βαθμίδα τῆς «γνωσιολογικῆς ἀντιφατικῆς κλίμακος», ἀπὸ τὰς συνήθεις καὶ συνεχεῖς σχεδὸν μετακινήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑποκείμεθα οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς (ἐποχιακὰ ρεύματα ἢ ἀτομικαὶ προτιμήσεις) εἰς τὴν προαιώνιον πορείαν μας διὰ τὴν Ἀλήθειαν.

Αἱ ὑπάρχουσαι, λοιπόν, ἀντιθέσεις καὶ εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν εἶναι καθαρῶς γνωσιολογικαί, συνδεδεμένα μετὰ τὴν φύσιν τοῦ ὄργανου τῆς γνώσεως δι' ἃ καὶ παρὰ τοὺς βεβαιωμένους συμβιβασμοὺς οὐδεμία ἐλπίς ὑπάρχει ἐπιτεύξεως ἐνιαίων ἀρχῶν καὶ μεθόδων εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἔρευναν. Οὐδεμία ἐλπίς ὑπάρχει νὰ εὗρεθῇ ἡ Ἀλήθεια μόνον μετὰ τὴν μίαν ἀπὸ τὰς δύο ἀντιφατικὰς ἐννοίας, ἴσως ὅμως οὔτε καὶ μετὰ τὰς δύο, ἀφοῦ ὁ συνδυασμὸς τῶν εἶναι ἀντιφατικός.

Ὅλαι αἱ χρησιμοποιούμεναι ἐν τῇ Ψυχολογίᾳ πολύπλοκοι φράσεις, ὄλοι ἐκεῖνοι οἱ στρεπνοὶ καὶ δυσνόητοι ὄροι εὗρισκουν τὴν ἐρμηνείαν τῶν διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν εἰς τὴν «ἀντιφατικὴν κλίμακα», εἰς τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουν μίαν κάποιαν σχεδὸν πάντοτε μικτὴν θέσιν.

Ψυχοφυσικαὶ σχέσεις καὶ ψυχικὴ νομοτέλεια εἶναι ἐκφράσεις καθ' ὅλοκληρίαν ἀντιφατικαὶ ἐμπερικλείουσαι καὶ τὰς δύο ἐννοίας, τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς ἀρνήσεως αὐτῆς.

Ὁ λεγόμενος ψυχοφυσικὸς παραλληλισμὸς δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον, παρὰ ἓνις ἀπλοῦς συγκερασμὸς τῶν ἰδίων πάντοτε ἀντιφατικῶν ἀπόψεων: «ἐξάρτησις τοῦ ψυχικοῦ, (πνευματικοῦ) ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ, (ὕλικοῦ)».

Δι' ἀναγωγῆς εἰς τὴν «κλίμακα» ἀνευρίσκεται παρευθὺς ἡ σημασία ὄλων τῶν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ χρησιμοποιουμένων φράσεων καὶ ὄρων.

Ἡ λεγομένη διάσπασις τῆς ἐνότητος τῶν καλουμένων βιωμάτων τοῦ ψυχικοῦ βίου εἰς τελευταῖα τινὰ ψυχικὰ στοιχεῖα καὶ σύμμειξις αὐτῶν, ὁ λεγόμενος συνειρμὸς παραστάσεων καὶ οἱ συνειρμικοὶ νόμοι, οἱ οὐδεμίαν δῆθεν παρουσιάζοντες διαφορὰν πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους — Ἡ ψυχικὴ χημεῖα — Ἡ μέτρησις τῶν γεγονότων τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ ὁ μαθηματικὸς αὐτῶν ὑπολογισμὸς εἶναι φράσεις καὶ ὄροι προσιδιάζοντες εἰς τὴν λεγομένην φυσιολογικὴν ἢ φυσιοκρατικὴν ψυχολογίαν τὴν ἄλλως τιτλοφορουμένην ὑπὸ τινῶν καὶ ὡς ψυχολογίαν, χωρὶς ψυχῆν, ἣτις χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀνεπιτυχῆ ἀπόπειραν τῆς καθ' ὅλοκληρίαν ἀρνήσεως τῆς ἐννοίας τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως.

Τὸ ἀξίωμα τῆς ψυχικῆς αἰτιότητος, διὰ τοῦ ὁποίου ἀντιδιαστέλλεται ἡ διέπουσα τὸν ψυχικὸν βίον αἰτιότης πρὸς τὴν φυ-

σικήν αἰτιότητα δὲν εἶναι ἄλλο τι, παρὰ ἓνας ἀπλοῦς συγκερασμὸς τῶν ἐν λόγῳ δύο ἀντιφατικῶν ἐννοιῶν, αἰτιότητος καὶ μὴ αἰτιότητος ἢ βουλευσιαρχίας.

Συναρμογὴ τῶν ψυχικῶν λειτουργῶν πρὸς ἀντιοίχους φυσιολογικὰς λειτουργίας ἀποτελεῖ καὶ τὴν προϋπόθεσιν τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας, ἣτις οὕτω λαμβάνει συμβιβαστικὴν θέσιν μὲ προέχουσαν προτίμησιν πρὸς τὴν αἰτιοκρατικὴν ὁδόν. Ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἡ Πειραματικὴ Ψυχολογία μέλλει αἰωνίως νὰ σταματᾷ ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζουν τὰ κυρίως μυστικά τῆς ψυχῆς, σημαίνει μὲ ἄλλα λόγια ὅτι ἡ αἰτιοκρατικὴ ὁδὸς σταματᾷ ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει ἡ μὴ αἰτιοκρατικὴ ὁδός.

Ἡ Μορφολογικὴ Ψυχολογία καὶ τόσαι ἄλλαι πολυώνυμοι ψυχολογίαι καταλαμβάνουν μίαν οἰανδήποτε, συνήθως μικτὴν διαβάθμισιν, εἰς τὴν ἀντιφατικὴν κλίμακα, ἄλλοτε πλησιάζουσιν εἰς τὸ ἓνα ἄκρον τῆς αἰτιότητος καὶ ἄλλοτε τὸ ἀντιφατικὸν τοῦ αὐτεξουσίου.

Ἡ Μορφολογικὴ Ψυχολογία φαίνεται νὰ δίδῃ προεξάρχουσιν θέσιν εἰς τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος ἀπομακρυνομένη ὀλίγον ἐκ τῆς τελεολογικῆς ἐρμηνείας, ἐνῶ ἡ λεγομένη Ὀλικὴ Ψυχολογία ἢ Ψυχολογία τοῦ Ὀλου, ἀναγνωρίζουσα προέχουσιν θέσιν εἰς τὸ συναίσθημα, ὁμιλεῖ περὶ συναισθηματοκρατίας, χρησιμοποιοῦν ὅμως ποικίλην ὁρολογίαν, εἰσάγει ἐπίσης τὴν ἐννοιαν τῆς μορφῆς, δέχεται τὴν ἐννοιαν τῆς ἐξελίξεως, ὁμιλεῖ περὶ συμπλέγματος, ἀλλ' ἄλλοι αὐτοὶ οἱ ὅροι εὗρισκουν κάποιαν θέσιν «εἰς τὴν ἀντιφατικὴν κλίμακα», μίαν θέσιν οὐχὶ πάντοτε αὐστηρῶς ὠρισμένην, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλην, ἀναλόγως μὲ τοὺς ἐκάστοτε ἐρευνητάς. Καὶ συμβαίνει ὥστε πολλάκις ἡ ἴδια λέξις νὰ τοποθετῆται πρὸς τὰ ἐδῶ ἢ πρὸς τὰ ἐκεῖ ὑπὸ διαφόρων ἐρευνητῶν ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐρευνητοῦ, μὲ μικροτέραν ἢ μείζονα περιεκτικότητα ἀπὸ τὴν μίαν ἐννοιαν τῆς αἰτιότητος ἢ ἀπὸ τὴν ἄλλην τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως.

Ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν πολλάκις νὰ λεχθῆ μὲ δύο μόνον λέξεις, μὲ τοὺς ὅρους ἑτεραρχία καὶ αὐταρχία, περιπλέκεται καὶ συσκοτίζεται μὲ ἑκατομμύρια λέξεων.

Ἡ λεγομένη Ἀτομικὴ Ψυχολογία εἶναι Τελεολογικὴ Ψυχολογία καὶ ἀντίκειται πρὸς τὴν Φυσιολογικὴν Ψυχολογίαν, ἣτις λαμβάνει ὡς βάσιν κατὰ κύριον λόγον τὴν ἐννοιαν τῆς αἰτιότητος, ἐνῶ ἡ Ἀτομικὴ Ψυχολογία προϋποθέτει ἀντιθέτως σκοπιμότητα, ἣτις σκοπιμότης ὑποκρύπτει πάντοτε τὴν ἐννοιαν τῆς βουλευτικῆς ἐλευθερίας.

Αἱ ἐννοιαὶ τοῦ ὅλου καὶ τοῦ σκοποῦ εἶναι ἐννοιαὶ ἰθύνουσαι εἰς τὴν Ἀτομικὴν Ψυχολογίαν. «Εἰς τὴν Ἀτομικὴν Ψυχολογίαν τοῦ Adler ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ μορφοποιὸς δύναμις τῆς ὅλης προσωπικότητος». Ἡ ψυχανάλυσις τοῦ Freud ἀκολουθεῖ κατὰ κύριον λόγον τὴν αἰτιοκρατικὴν ὁδόν, ἐξηγοῦσα διὰ

τῶν ἀπωθημένων ἐν τῷ ὑποσυνειδήτῳ παραστάσεων τὰς διαφόρους ψυχικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ συνειδητοῦ βίου, κατὰ λόγον αἰτίου - ἀποτελέσματος.

Τὰ λεγόμενα ἀκόμη ἀξιολογικὰ ζητήματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ Πειραματικὴ Ψυχολογία ἀδυνατεῖ, ὡς λέγεται, νὰ δώσῃ ἱκανοποιητικὴν λύσιν ὑποκρύπτουν προφανῶς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως.

“Ὅταν λέγωμεν ὅτι «ἡ Πειραματικὴ Ψυχολογία εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ μυστήριον τῆς πραγματικῆς φύσεως τῆς ἀτομικότητος ἐν τῇ αὐτονόμῳ δράσει τῆς», «ὅταν λέγωμεν ὅτι ὑπάρχει ἡ τάσις ἐγκαταλείψεως τοῦ πειράματος, ὡς μέσου ἐρεύνης συναισθηματικῶν καὶ βουλευτικῶν ἐκδηλώσεων ἢ ἐπιλύσεως ἀξιολογικῶν ζητημάτων» ἐξυπακούεται ὀλοφάνερα ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως.

“Ὅταν λέγωμεν ὅτι «τὸ πείραμα ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρευνῇ ἀπεδείχθη ἀνεπαρκὲς καὶ ἀκατάλληλον διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὄντος κοινωνικοῦ καὶ μετόχου τῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας», εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς συλλογισμοὺς ὑποκρύπτεται ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ ἡ ἄρνησις τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος.

Ἡ διάκρισις τῶν ἐπιστημῶν εἰς φυσικὰς καὶ πνευματικὰς ἔχει ὁμοίως ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἀντίφασιν μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ εἶναι, δηλονότι τὴν ἀντίφασιν μεταξὺ τῆς ἐννοίας τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς ἐννοίας τοῦ αὐτεξουσίου.

“Ὅταν λέγωμεν ὅτι «πρὸς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, τῶν ὁποίων αἱ σχέσεις διέπονται ὑπὸ νόμων (ἀρχὴ αἰτιότητος - ἀδήριτος νόμος τῆς ἀνάγκης) ἀντιδιαστέλλονται τὰ ἱστορικὰ συμβεβηκότα - τὰ φαινόμενα, τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ψυχολογίας τῶν λαῶν» ὑπονοοῦμεν τὴν ἴδιαν πάντοτε ἀντίφασιν.

“Ὅταν λέγωμεν ὅτι «Δυὸ κόσμοι ὅλως διάφοροι πρόκεινται πρὸς ἔρευναν, ἀφ’ ἐνὸς ὁ φυσικὸς κόσμος καὶ ἀφ’ ἑτέρου ὁ ψυχικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος» εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ ἀναγνωρίζωμεν ὅτι φυσικὸς κόσμος ἴσον αἰτιότητος καὶ ψυχικὸς ἢ πνευματικὸς κόσμος ἴσον μὴ αἰτιότητος.

Ἡ λεγομένη ἔννοια τοῦ σκοποῦ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας, ἀτιναλογίζονται ὡς τὰ κατ’ ἐξοχὴν χαρακτηριστικὰ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ εἶναι, ὑποκρύπτουν ἀναμφιβόλως τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως. Ὁ ἀνθρώπος, λέγουν, ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν πραγμάτων ἀξιών. Ἀλλ’ αἱ ἀξιολογικαὶ ἐπιδιώξεις τῶν ἀνθρώπων προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξιν βουλευτικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ τὸν Δίλταϋ χαραχθεῖσα δὴθεν νέα ψυχολογικὴ κατεύθυνσις ἀφορμᾶται ἀπὸ τῶν ἐννοιῶν περὶ ψυχικῆς δομῆς - βιώματος, ὀλότητος - διηρθρωμένης ἐνότητος κλπ. κλπ., ἀλλ’ ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὅροι περιέχουσι ἢ κατ’ ὀλο-

κληροίαν ἢ εἰς προεξάρχουσαν ἀναλογίαν τὴν ἔννοιαν περὶ ἐλευ-
θέρας βουλήσεως.

Οὐδεμία καινοτομία εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατὴ καὶ εἰς τὴν
ψυχολογίαν. Ἐπιρροήσεις - Ἐνστάσεις - Θεωρίαι, ὅλοι οἱ κατὰ
καιροὺς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων βίαιοι πνευματικοὶ ἀγῶνες ἀπο-
καλύπτουν τὰ ἀνατόφρευκτα παλιρροιακὰ κύματα ὑπὲρ τῆς μιᾶς
ἢ τῆς ἄλλης ἀπόψεως, κύματα ἀναβλύζοντα ἐξ αὐτῆς τῆς ἀντι-
φατικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ. Ἡ ἀντίθεσις, λοιπόν,
μεταξὺ τῆς λεγομένης Φυσιοκρατικῆς καὶ Νοολογικῆς Ψυχολο-
γίας ἀπορρέει ὀλοφάνερα ἀπὸ τὴν ἀντίφασιν μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν
αὐτεξυψίου - αἰτιότητος.

«Κατὰ τῶν αἰτιοκρατικῶν τάσεων τῆς ψυχολογίας προ-
εβλήθησαν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος
σφοδραὶ ἀντιρρήσεις καὶ ἤρξατο, ὡς λέγεται, ἡ ἀπόκλισις
ἀπὸ τῆς φυσιοκρατικῆς μονομερίας»¹. (Παλιρροιακὴ ἀπομά-
κρυνσις ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρον τῆς «κλίμακος» καὶ προσέγγισις εἰς
τὸ ἄλλο).

Εἶναι φανερόν ὅτι παρὰ τῶν λεγομένων ὑλιστῶν ἢ ὑλοφρό-
νων ψυχολόγων ἡ ἀρχὴ τῆς σιμύτητος λαμβάνει προεξάρχου-
σαν θέσιν ἐν τῇ ἐρμηναίᾳ τῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων (αἰτιολογικῆς
σχέσις τῶν ψυχικῶν φαινομένων πρὸς διαφόρους συντελεστάς: καινω-
νικὸν περιβάλλον, κληρονομικότητα κλπ.). Ἀνάλυσις τοῦ «ψυχικοῦ
εἶναι» εἰς ψυχικὰ στοιχεῖα τελοῦντα εἰς σχέσιν πρὸς ἀντιστοίχους
σωματικὰς λειτουργίας καὶ πολύτροπος σύνθεσις αὐτῶν, θὰ
ἠδύνατο κατὰ τὴν Φυσιοκρατικὴν Ψυχολογίαν νὰ ἐξηγήσῃ ὅλας
τὰς πολυπλόκους ἐκδηλώσεις τοῦ ἀτομικοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευμα-
τικοῦ βίου συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰείου ἀποτελέσματος.

Ἀντιθέτως, ἡ Πνευματοκρατικὴ ἢ Νοολογικὴ Ψυχολογία ἢ
ἄλλως τιτλοφορουμένη καὶ ὡς Δοκιμὴ ἢ Τελεολογικὴ Ψυχολο-
γία ἀποδέχεται τὸ ἐνιαῖον, ἰδιότυπον καὶ αὐτοτελές τῆς ἀνθρω-
πίνης ἀτομικότητος, ὁμιλεῖ περὶ ψυχικῆς δομῆς ἢ ἰδιοσυστα-
σίας, περὶ διηρθρωμένης ὁργανικῆς ἐνότητος ἢ ὁλότητος, ὅλη
ὅμως αὐτὴ ἢ πλουσία καὶ ἄνευ τέλους ὁρολογία ὑποκρύπτει
ἀφεύκτως τὴν ἔννοιαν τῆς βουλευτικῆς ἐλευθερίας.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ λεγομένη Νοολογικὴ Ψυχολογία μὲν
ὄλην τὴν πλουσίαν ὁρολογίαν τῆς καινουφλάρει ποικιλοτρόπως
τὴν ἰδίαν πάντοτε ἔννοιαν, ἀποδεχομένη ὡς τὶ αὐτονόητον καὶ
αὐταπόδεικτον τὴν ἐνότητα καὶ ἰδιορρυθμίαν τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεως, ἀλλ' ὑπὸ τὰς λέξεις: ἐνότητος καὶ ἰδιορρυθμία καὶ αὐτο-
τέλεια οὐδὲν ἄλλο κρύπτεται, παρὰ ἡ ἔννοια τοῦ ἰντετερμινι-
σμοῦ - τῆς αὐταρχίας - τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως. Ἡ ἔννοια αὐτὴ
δὲν ἀπαντᾷ μόνη, ἀλλὰ ὑφαίνεται πάντοτε καὶ ἀφεύκτως εἰς

1. Ἀπὸ τὸ ἐξαίρετον βιβλίον τοῦ Γ'. Ν. Παλαιολόγου, «Ἡ ἀν-
τίθεσις ἐν τῇ Ψυχολογικῇ ἐρεῦνῃ» ἔκδοσις δευτέρα.

μίαν διφυή, ἀδιάσπαστον καὶ ὑπερβατικὴν ἐνότητα μετὰ τῆς ἄλλης, τῆς ντετερμινιστικῆς ἢ αἰτιοκρατικῆς ἐννοίας, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν ἐπιδράσεων, τὰς ὁποίας δεχόμεθα ὅτι ἀσκοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐπὶ τῶν σκέψεων, ἀποφάσεων καὶ πράξεων αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ἐν γένει πολιτιστικῆς του δημιουργίας (ἣτις προϋποθέτει βουλευτικὴν ἐλευθερίαν), τὸ περιβάλλον, τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, καὶ ἡ λεγομένη ψυχοσύνθεσις αὐτοῦ μὲ τούτους ἀπείρως διαπλεκομένους αἰτιώδεις συντελεστάς (κληρονομικότης-ἀτομικὸς χαρακτήρ κλπ.). Ἐπίσης αἱ ἐννοιαὶ τῆς λεγομένης ψυχικῆς δομῆς ἢ ἰδιοσυστασίας, τῆς διηρθρωμένης ὀργανικῆς ἐνότητος ἢ ὁλότητος, ὅλαι αἰ ὡς ἄνω ἐννοιαὶ, ὅπως ὁμοίως καὶ αἱ ἐννοιαὶ τῆς Δομικῆς καὶ Τελεολογικῆς Ψυχολογίας, ὑποκρύπτουν ὅλαι ἀναμφιβόλως τὴν ἐννοίαν τῆς βουλευτικῆς ἐλευθερίας. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ὀρίζουν τὴν ψυχικὴν δομὴν ἢ ψυχικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ κύριον λόγον, ἐκ τῆς στάσεώς του ἐναντι τῶν ρυθμιζουσῶν τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀξιῶν. Ἀλλὰ διὰ νὰ δύναται ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ λαμβάνη ἐκάστοτε διάφορον στάσιν, προϋποτίθεται ἡ ὑπαρξίς ἐλευθέρας θελήσεως.

Αἱ ὑπάρχουσαι, λοιπόν, διαφοραὶ μετὰ τῶν διαφόρων ψυχολογικῶν κατευθύνσεων Φυσιοκρατικῆς - Νοολογικῆς - Ἀτομικῆς - Μορφολογικῆς καὶ Ὀλικῆς Ψυχολογίας, εἰάν δὲν εἶναι αἰτιολογικαὶ διαφοραὶ καὶ δὲν ἐξηγοῦνται ἐκ μιᾶς διαφοροῦ αἰτιολογίας, λαμβάνουν ὅπωςδῆποτε ὡς ἀφρητήριαν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν διαφόρων ψυχολογικῶν φαινομένων τὸ ἕτερον σκέλος τῆς διαρχίας, τὸ ἰντετερμινιστικὸν ἢ βουλευσιαρχικόν.

Τέλος ἡ λεγομένη θεωρία τοῦ Ψυχοδυναμισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπικαλεῖται ἡ Ψυχοφυσιολογία ἢ Παραψυχολογία ἢ Μεταψυχολογία διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν θαυμασιῶν φαινομένων τῆς Ὑποβολῆς - Τηλεπαθείας - Τηλεκινήσεως - Ἐκτοπλάσματος - Ψυχομετρίας καὶ Ἀκαΐας ἢ Πυροβασίας, εἰδικώτερον ἀκόμη ἢ θεωρία τῆς Ψυχοβολίας, ὅπως αὕτη διετυπώθη ἐν συναρτήσει μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ Ντετερμινισμοῦ («Τὸ Πεπρωμένον καὶ ἡ Τύχη» τοῦ Ἀγγέλ. Τανάγρα) εἶναι μία θεωρία ἐπίσης διαρχικὴ ἐπαμφοτερίζουσα μετὰ τῶν δύο γνωστῶν ἀντιφατικῶν κατευθύνσεων.

Ὅπως κάθε θεωρία ἀποβλέπουσα εἰς τὸ νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ νὰ γνωρίσῃ ἓνα ὁποιοδήποτε φαινόμενον, καὶ ἡ ἐν λόγῳ θεωρία τῆς Ψυχοβολίας εἶναι ὁμοίως ὑποχρεωμένη νὰ βαδίσῃ εἰς τοὺς δύο ὑπάρχοντας γνωστικοὺς δρόμους, τοῦ ντετερμινισμοῦ καὶ ἰντετερμινισμοῦ.

Ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἔχει καμμίαν φυσικὴν συγγένειαν περὶ ἰσσότερον μὲ τὴν ἑτεραρχίαν ἢ μὲ τὸ αὐτεξούσιον, μὲ τὸν ντετερμινισμὸν ἢ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀπροσδιορίστου, διὰ νὰ δύναται νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς καὶ ἐναντίον τοῦ ἄλλου.

Ἡ θεωρία τοῦ ψυχοδυναμισμοῦ οὐδόλως εἶναι εἰς θέσιν νὰ μᾶς βοηθήσῃ, διὰ νὰ ἀρνηθῶμεν τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος καὶ μαζί μὲ τὸν νόμον αὐτὸν καὶ τὸ ἀναπόφευκτον εἰμαρμένον. Ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως, δὲν δύναται ἐπίσης νὰ μᾶς βοηθήσῃ διὰ νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως. Τὸ πρόβλημα περὶ ὑπάρξεως ἢ ὄχι εἰμαρμένου εἶναι καθαρῶς γνωσιολογικόν, συνδεδεμένον μὲ τὴν διսυπόστατον ἀντιφατικὴν φύσιν τοῦ ὄργάνου τῆς Γνώσεως.

Ἄν καὶ ἡ συμβολὴ τῆς θεωρίας τοῦ Ψυχοδυναμισμοῦ εἶναι λίαν σημαντικὴ εἰς τὴν ψυχοφυσιολογίαν ἢ παραψυχολογίαν, διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶσόν περιέργων φαινομένων μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ψυχοδυναμικοῦ παράγοντος, ἂν καὶ ἡ θεωρία αὐτὴ ὑποδεικνύουσα τοὺς κινδύνους καὶ τὰ καταστροφικὰ ἀποτελέσματα, εἰς τὰ ὅποια πολλάκις δύναται ἴσως νὰ ὀδηγήσῃ ἢ ἀλόγιστος ἐπιδίωξις τῆς ἐρμηνείας τυχαίων καὶ ἀσημάντων ὀνείρων, καὶ ἡ ἐπιζητήσις χάριν πολλάκις ἀστειότητος ἀπὸ πλανοδίους μάντις, διαφόρων προφητειῶν περὶ τοῦ μέλλοντος, ἂν καὶ ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως μιᾶς προληπτικῆς ἀγωγῆς τῶσόν ἀξιόλογος, ἂν καὶ ὡς ἐδῶ ἢ ἐν λόγῳ θεωρία δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ εὐεργετικὴ, ἐπισημαίνουσα τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διατρέχομεν μὲ τὴν ἀναζητήσιν χάριν πολλάκις ψυχαγωγίας, πάσης φύσεως προγνωστικῶν περὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν (ἀφοῦ εἶναι γνωστὸν ὅτι πλὴν τοῦ ὑποθετικοῦ παράγοντος τῆς ψυχοβολίας καὶ μόνη ἡ δύναμις τῆς αὐθυποβολῆς τείνει ἀσυναισθήτως ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς ἐμβολίμου ἰδέας εἰς πραγματοποίησιν αὐτῆς), ἂν καὶ ἡ θεωρία, λοιπόν, αὐτὴ ἔχει τόσα ὑπὲρ αὐτῆς, οὐδεμίαν ἐν τούτοις δικαιολογεῖται ὑπέρβασιν πρὸς ἀποδοχὴν ἢ ἀπόρριψιν τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος καὶ τοῦ εἰμαρμένου, διὰ τὴν ἀποκλειστικὴν δηλονότι ἀποδοχὴν τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο πρωτογενῶν στοιχείων τοῦ γνωσιολογικοῦ ἀντιφατικοῦ πυρῆνος (τοῦ $+$ ἢ τοῦ $-$, τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος ἢ τοῦ ἀπροσδιορίστου), διότι αὐτὸ εἶναι, ὅπως ἀνωτέρω πλέον ἐκτενῶς ἀνεπτύχθη, ἀπὸ τὰ ἀνθρωπίνως ἀδύνατα.

Τίποτε δὲν ἀποκλείει ἡ ἐπέμβασις τοῦ ψυχοδυναμικοῦ παράγοντος νὰ ἀκολουθῇ τὴν ὁδὸν τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, ὅπως καὶ ἀντιθέτως τὴν ἀρνητικὴν ὁδὸν τοῦ ἰντετερμινισμοῦ, τὴν μυστηριώδη αὐτὴν ὁδὸν τῆς δημιουργίας ἀνευ προϋπαρχόντων αἰτίων (τὴν ὁποίαν ὑποθετικῶς ὅλοι ἡμεῖς πορευόμεθα χιλιάκις καθ' ἑκάστην, ὅταν ἀποφασίζωμεν καὶ κατορθώνωμεν, ὅπως πιστεύομεν, τόσα πράγματα). Ἀλλὰ πῶς νὰ γίνῃ, ἀφοῦ εἶναι ἀπὸ τὰ ἀνθρωπίνως ἀδύνατα, νὰ χωρίσωμεν εἰς δύο ἀνεξάρτητα ἡμίση τὴν θεικο-ἀρνητικὴν μας φύσιν. Σκεφθῆτέ το καλὰ, τί θὰ ἐσήμαινε μία ἐνδεχομένη ἀπόδειξις ὅτι δὲν ὑπάρχει πεπρωμένον : οὔτε λίγο οὔτε πολύ, τὸν χωρισμὸν τοῦ ἐνὸς ἀντιφατικοῦ

ἡμίσεος ἀπὸ τὸ ἄλλο — τὸν χωρισμὸν τοῦ ἀρνητικοῦ ἀπὸ τὸ θετικόν — τοῦ ἀπροσδιορίστου ἀπὸ τὴν αἰτιότητα.

Πῶς νὰ ἐπιτύχωμεν ὅμως τὴν διάσπασιν τοῦ νόμου τῆς ἀντιθέσεως καὶ τὴν βεβαιότητα ὅτι ὑφίσταται τὸ ἓνα ἡμῶν π.χ. τὸ ἀρνητικὸν χωρὶς τὸ ἄλλο τὸ θετικόν;

Ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἔστω πραγματοποίησις ἐνὸς ἀθώου καὶ δῆθεν προφητικοῦ ὄνειρου π.χ. ἡ ἐπιτυχὴς κλήρωσις ἐνὸς ἀριθμοῦ λαχείου, ὑποδειχθέντος διὰ τινος ὄνειρου καὶ πραγματοποιηθεῖσα ὑποθετικῶς καὶ κατ' ἀκολουθίαν διὰ μιᾶς ψυχοδυναμικῆς ἐκπομπῆς, οὐδόλως σημαίνει ὅτι ἡ πραγματοποίησις αὕτη συντελεῖται ἔξω τῆς αἰτιοκρατικῆς ὁδοῦ. Οὐδόλως σημαίνει ὅτι ἡ πραγματοποίησις αὕτη εἶναι ἀποτελεσμα ἄνευ αἰτίας.

Ἄλλ' ὅπου ὑπάρχει ἀλυσσιδωτὴ αἰτιώδης συνοχή, ἐκεῖ ὑπάρχει ἀναπόδραστος ἀναγκαιότης, ἄρα καὶ ἀναπόφευκτον εἶμαρμένον.

Πᾶσα ἀλλαγὴ κατευθύνσεως εἰς τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων δύναται ὁμοίως νὰ ὀφείλεται εἰς αἰτίας, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἐν λόγῳ ἀλλαγὴ προέρχεται ἀπὸ ἐκέμβασιν τοῦ ψυχοδυναμικοῦ παράγοντος.

Ἡ πρόγνωσις π.χ. τῆ βοήθειᾳ ἐνὸς ὄνειρου μιᾶς βαρείας καὶ θανατηφόρου ἀσθενείας ἢ, ἀντιθέτως, τῆς αἰσίας ἐκβάσεως μιᾶς βαρυτάτης νόσου δύναται πολὺ ὠραῖα νὰ ἐξηγηθῆ ὡς δῆθεν πραγματοποιηθεῖσα ἐκ τῶν ὑστέρων, (μὲ ἀφετηρίαν τὸ τυχαῖον ὄνειρον), διὰ τοῦ παράγοντος τῆς ψυχοβολίας, χωρὶς ὅμως ἡ ἐξήγησις αὕτη νὰ δύναται νὰ καταρρίψῃ τὴν ὁδὸν τῆς αἰτιότητος καὶ τὴν μετὰ τῆς αἰτιότητος ἀδιασπᾶστος συνυφασμένην εἰκόνα τοῦ πεπρωμένου.

Τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἐπιχείρημα τῆς διαισθήσεως ὑπὸ τινος διαισθητικοῦ ἀτόμου μιᾶς ἐκωαζομένης βαρείας νόσου καὶ τῆς ἀναπαραστάσεως διὰ τινος δῆθεν προφητικοῦ ὄνειρου τῆς μοιραίας ἐκβάσεως αὐτῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ τόσον ὀλίγον ἐναντίον τοῦ δόγματος περὶ ὑπάρξεως πεπρωμένου, ὅσον ἀκριβῶς καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀφοῦ πᾶσα προαίσθησις ἢ διαίσθησις ὅχι μόνον δὲν ἀποκλείει, ἀλλ' ἀντιθέτως δύναται καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν αἰτιοκρατικὴν ἄποψιν — τὸν αἰτιοκρατικὸν μηχανισμόν τῆς ἀλληλουχίας τῶν παραστάσεων — τὴν ἀλυσσιδωτὴν αἰτιώδη συνοχὴν τῶν γεγονότων, ἣτις ἀποτελεῖ πάντοτε τὸν σκελετὸν οἰασθῆποτε περὶ πεπρωμένου δοξασίας.

Οὕτω πως μοιραίως, διὰ παντὸς χρόνου καταδικασμένοι νὰ ἐκαμφοτερίζωμεθα καὶ νὰ παραπαίωμεν μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀντιφατικῶν ἐννοιῶν εἰς μίαν ἀδιάλειπτον καὶ ἀτέρομονα ἐναλλαγὴν, δὲν φαίνεται πιθανὸν διὰ τὰ ἡμπορέσωμεν ποτέ, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἀντιφατικῆς φύσεώς μας, οὔτε νὰ ἀποδεχθῶμεν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ καταρρίψωμεν τὸ κῦρος τοῦ Ντετερμινισμοῦ καὶ τὸ δόγμα περὶ Πεπρωμένου.

Ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ ἀνωτέρω θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφερ-
θῶμεν καὶ εἰς τὴν βιολογικο - μειαρφναικὴν θεωρίαν περὶ ζωτι-
κῆς ἀρχῆς (Vitalismus) ἣτις, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἀκόμη με-
τὸν Ἀριστοτελικὸν ὄρον «Ἐντελέχεια», προϋποθέτουσα ἐσωτερι-
κὴν τελεολογίαν (ἐντελὲς ἔχειν -- ἔχειν ἐντὸς ἑαυτοῦ τὸν σκοπὸν)
δηλ. προϋποθέτουσα σκοπιμότητα, δύναται νὰ ταξινομηθῇ πρὸς
τὸ ἕτερον, τὸ βουλησαρχικὸν ἄκρον «τῆς ἀντιφατικῆς γνω-
σιολογικῆς κλίμακος». Ἡ ἰδία ἀντίφρασις περὶ αὐταρχίας καὶ
σκοπιμότητος ἀφ' ἑνὸς καὶ ἑτεραρχίας ἢ αἰτιότητος ἀφ' ἑτέρου,
ὑποκρύπτεται ὀπισθεν καὶ τῶν θεωριῶν τοῦ Νεοβιταλισμοῦ τοῦ
θεμελιωθέντος ὑπὸ τοῦ Βιολόγου Φιλοσόφου Hans · Driesch,
ὅστις ἀπορρίπτει τὴν χημικομηχανικὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομέ-
νων τῆς ζωῆς, τὴν ἐοικηθεῖαν δηλ. τῶν ἐν λόγῳ φαινομένων
μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος ἀποδέχεται ὅτι τουλάχιστον ὁρι-
σμένα ζωτικά λειτουργία τῆς ζωῆς δύνανται νὰ νοηθῶσι μόν-
ον ὡς αὐτόνομοι, δηλ. ἐπιτελούμενοι κατ' ἰδίους νόμους, δυ-
ναμικῶς - τελεολογικῶς, καὶ ὀνομάζει ἐντελέχειαν (λαμβάνων τὸν
ὄρον ἐκ τῶν ὁμοίων θεωριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους) τὸν μὴ ὑλικὸν
παράγοντα, τὸν ἐπεμβαίνοντα εἰς τὸν μηχανισμὸν τῆς ὕλης.
Ἀλλὰ ἐντελέχεια καὶ μὴ ὑλικὸς παράγων εἶναι ὄροι ὑποκρύ-
πτοντες τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως.

Βάσις τῶν θεωριῶν τοῦ Βιταλισμοῦ καὶ Νεοβιταλισμοῦ
εἶναι ἡ ἐν τῷ ἐνοργάνῳ κόσμῳ παρατηρούμενη σκοπιμότης. Ἡ
ἐξέλιξις τῶν εἰδῶν καὶ ἡ ἀνυψωτικὴ αὐτῶν τάσις, ἡ δημιουρ-
γία καὶ τελειοποίησις τῶν διαφόρων ὀργάνων ἐπιτυγχάνονται
διὰ τυχαίων ἐπισωρεύσεων ἑκατομμυρίων αἰτίων συμφώνως πρὸς
τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, ὅπως τοῦτο δέ-
χεται ἡ Δαρβίνειος θεωρία ἢ, ἀντιθέτως, τὸ σχέδιον τῆς ἀνελί-
ξεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημιουργίας τῶν ὀργάνων ἔχει ἐκ τῶν
προτέρων συλληφθῆ ὑπὸ τινος ἐλευθέρας δημιουργικῆς δυνά-
μεως καὶ τὰ αἷτια ἐπιστρατεύονται καὶ σταχυολογοῦνται ἐκ
τῶν ὑστέρων διὰ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου ;

Ἀπὸ τοὺς δύο ὑπάρχοντας γνωστικούς δρόμους, ἀπὸ τὰς δύο
ἀντιφατικὰς κατευθύνσεις, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ μὲν Δαρβίνειος
θεωρία ἀποκλίνει μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος ὑπὲρ
τῆς ἐοικηθείας τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς κατὰ λόγον αἰτίου -
ἀποτελέσματος (ἀδήριτος νόμος ἀνάγκης), ἐνῶ ὁ Βιταλισμὸς ὑπὲρ
τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτεξουσίου, ἀφοῦ προϋποθέτει μίαν πάντοτε ἐκ
τῶν προτέρων σύλληψιν τοῦ σχεδίου ἢ τοῦ σκοποῦ καὶ μίαν
ἐσκευμένην (σκοπιμον) ἐπιστράτευσιν τῶν διαφόρων παραγόντων
διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου, ἐρχόμενος οὕτω
εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης.

Ὁ Νεοβιταλισμὸς προσπαθεῖ νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν αἰτιότητα
μὲ τὴν σκοπιμότητα καὶ λαμβάνει μίαν συμβιβαστικὴν θέσιν
πρὸς τὰς μεσαίας βαθμίδας τῆς «κλίμακος», ἀλλ' ἐμπίστει

οὕτω εἰς τὸν αὐτὸν φαῦλον κύκλον ἀποδεχόμενος καὶ ἀπορρίπτων συγχρόνως τὸ ἴδιο πράγμα, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἀπὸ τούτους ἀντιφατικούς ὅρους, τούτους ὁποίους χρησιμοποιεῖ τὴν ψυχικὴν ἢ τελεολογικὴν αἰτιότητα κλπ. κλπ.

Ἄλλ' ὡς ἐπανέλθωμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν Φυσικὴν.

Τὸ μεγαλοπρεπές οἰκοδόμημα τῆς κλασσικῆς Φυσικῆς, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως περὶ τῆς ἀπολύτου ἰσχύος τοῦ Νόμου τῆς αἰτιότητος ἐκλονίσθη, ὡς λέγεται, τὰ τελευταῖα ἔτη διὰ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων καὶ τῶν πρωτοτύπων θεωριῶν, ἀναφορικῶς μὲ τὰ ἔσχατα συστατικὰ τῆς ὕλης.

Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, ὁ ἀδήριτος αὐτὸς νόμος τῆς ἀνάγκης, ὑπελαμβάνετο ὡς ρυθμίζων αὐστηρῶς τὰς σχέσεις τῶν ἔσχατων τεμαχιδίων τῆς ὕλης, ἅτινα ἐλογίζοντο ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἀκόμη ὡς μὴ περαιτέρω διαιρετὰ (Δημόκριτος). Παρὰ ταῦτα ἡ σύγχρονος Φυσικὴ ἤχη ὡς γνωστὸν εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ ὕλη ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει δὲν εἶναι συντεθειμένη ἐξ ὑλικῶν καὶ ἀδιαιρέτων τεμαχιδίων ἀλλ' ἐκ «κέντρων ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας» ἅτινα συνιστοῦν πᾶσαν μορφήν ὕλης. Ὡς τοιαῦτα «κέντρα ἐνεργείας» συνιστῶντα τὴν ἐσωτερικὴν δομὴν τοῦ ὑλικοῦ ἀτόμου ἀναγνωρίζονται τὸ πρωτόνιον - τὸ ποζιτρόνιον - τὸ οὐδετερόνιον - τὸ ἠλεκτρόνιον - τὸ φωτόνιον κλπ. τὴν περιγραφὴν τῶν ὁποίων δύναται τις νὰ ἀνεύρη εἰς τὴν πρὸς τοῦτο εἰδικὴν βιβλιογραφίαν.

Τελευταίως ὑπὸ πολλῶν λίαν σημαινόντων ἐκπροσώπων τῆς συγχρόνου Φυσικῆς ἀμφισβητεῖται, ἂν οἱ κινήσεις καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν ὡς ἄνω θεμελιωδῶν στοιχείων ὑπακούουν εἰς τὸν λεγόμενον νόμον τῆς αἰτιότητος καὶ ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ ἀναγνωρισθῇ εἰς τὰς κινήσεις καὶ τὴν ἐν γένει συμπεριφορὰν τῶν ἐν λόγῳ στοιχείων ἡ ἔννοια τῆς αὐτονομίας, κάτι ἀνάλογον μὲ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν.

Τοιοιτοτρόπως σείονται τὰ θεμέλια τοῦ ἐπιστημονικοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἐπὶ μακρὸν διάστημα χρόνου ἐφαίνετο θεμελιούμενον ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς.

Ὁ θεμελιώδης νόμος τῆς κλασσικῆς Φυσικῆς καὶ Μηχανικῆς ὁ Νόμος τῆς αἰτιότητος καθ' ὃν ὠρισμένα αἴτια ὑπὸ τούτους αὐτούς ὅρους ἄγουσι πάντοτε εἰς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα δυνάμενα νὰ ὀρισθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἐκφρασθῶσιν ἐπικριβῶς διὰ μαθηματικῶν συμβόλων, ὁ νόμος ὁ παρέχων τὴν εἰκόνα μιᾶς ἀλυσσιδωτῆς αἰτιώδους συνοχῆς μεταξὺ παρελθόντος καὶ μέλλοντος, αὐτὴν τὴν ἴδιαν εἰκόνα τοῦ ἀναποφεύκτου εἰ-